

FRIDRIH NIČE

VOLJA ZA MOĆ

POKUŠAJ PREOCENJIVANJA SVIH VREDNOSTI

Prevod s nemačkog i predgovor

Dr Dušan Stojanović

Beograd
2012
DERETA

FRIDRIH NIČE

I

Fridrih Niče *rodio se 15. oktobra 1844.* u Rekenu, blizu Licena, u Saksonskoj, kao sin lokalnog protestantskog paroha. Kad mu je bilo četiri godine, umro mu je otac, pa su napustili selo i prešli u Naumburg. Godine 1858. stupio je u čuvenu srednju školu u Pforti, a 1864. godine upisao se na univerzitet u Bonu. Prvo bitnu svoju nameru da se posveti teologiji ubrzo je napustio i prešao na klasičnu filologiju. Kad je njegov profesor klasične filologije Ričl prešao iz Bona u Lajpcig, Niče je pošao s njim. Tamo se 1865. prvi put upoznao sa spisima Šopenhauerovim, koji je imao presudan uticaj na formiranje njegovog duha. Godine 1868. on se upoznaje sa *Rihardom Vagnerom*, čovekom koji predstavlja jedan od najkrupnijih doživljaja njegova života, s čijim je imenom Ničeovo vezano nerazdvojno.

Godine 1869. on biva izabran za vanrednog profesora klasične filologije na univerzitetu u Bazelu i pre doktorske habilitacije. Te iste godine, *17. maja*, pada i njegova prva poseta Tribšenu, gde je Rihard Vagner živio sa svojom porodicom. Te posete, koje su neobično zbližile ta dva čoveka i inspirisale Ničea za *Rođenje tragedije*, ostavile su duboka traga na Ničeu i u istoriji ljudskih odnosa važe kao značajna pojava.

Deset dana posle prve posete održao je Niče svoje pristupno predavanje „O utakmici kod Homera“. Već iduće godine izabran je za redovnog profesora. U to vreme pada francusko-pruski rat i Niče odlazi u dobrovoljce kao bolničar. Godine 1871. poja-

vljuje se Ničeova prva knjiga, *Rođenje tragedije iz duha muzike*, u kojoj Niče, na njemu samo svojstven način, objašnjava smisao apolonskog i dionizijskog fenomena u presokratovskoj Grčkoj i tumači grčki smisao tragedije.

Godine 1872. Niče i Vagner su u Bajrojt. Godine 1873. objavljuje on svoja prva dva *Nesuvremena razmatranja*: „O koristi i šteti od istorije“ i „David Štraus“. Tu mladi Niče baca rukavicu Nemačkoj svoga vremena i objavljuje rat koji ga je uistinu skupo stao. U „Davidu Štrausu“ on napada filistarski i samozadovoljni duh Nemačke sedamdesetih godina. Koliko ga je s jedne strane trenutno inspirisala nemačka volja za pobedom u francusko-pruskom ratu, toliko su ga duboko sada zabrinuli plodovi nemačke pobeđe. Niče, koji je duboko germanski duh, osećao je Nemačku kao zemlju koja nema osećanja za kulturne vrednosti i bio je zbog toga veoma zabrinut. Koliko je u Šopenhaueru nalazio nemačkog vaspitača i učitelja, a u Vagneru nemačku realizaciju umetničkoga duha, toliko je isto strahovao od onoga što na drugoj strani stvara i hoće Bizmarkova Nemačka.

Te iste godine napisao je Niče svoj fragment o filozofiji u tragično doba Grčke, kojim dopunjuje i upotpunjuje svoju raspravu o smislu antičke umetnosti. Naredne godine pojavljuje se njegov treći *Nesuvremeni*, „Šopenhauer kao vaspitač“, koji uistinu predstavlja jedan zadatak i jedan program; 1878. on objavljuje četvrti *Nesuvremeni*, „Rihard Vagner u Bajrojt“, koga je Huston Stjuart Čemberlen nazvao najboljim delom o Rihardu Vagneru. Pismo kojim Vagner zahvaljuje za spis poslednje je njegovo pismo Fridrihu Niču. Iste godine dolazi poznanstvo s Paulom Reom, piscem dela *O poreklu moralnih osećaja*, i prijateljstvo s njim zamalo što se nije svršilo tragično. Zatim duže odsustvo od profesure, zima u Sorentu i bavljenje s Vagnerom u Sorentu.

Godine 1878. ugledao je sveta prvi deo aforizama *Ljudsko, odveć ljudsko*, kad i Vagnerov *Parsifal*. To je bilo prvo ukrštanje mačeva između Ničea i Vagnera. Iz iste je godine i Ničeovo poslednje pismo Vagneru. Te godine snalazi ga duga bolest, duševna depresija, i pojavljuje se drugi deo *Ljudsko, odveć ljudsko*. Spis *Putnik i njegova senka* izišao je naredne godine, kad je došlo i do konačnog napuštanja univerziteta. Godina 1881. donosi nam *Zoru*,

koja sadrži u slici mnoga bitna shvatanja potonjega Ničea i predstavlja vrlo važan preokret. Kruna te reakcije od romantizma, pod uticajem naučnih studija, data je u *Veseloj nauci* 1882. godine. U to vreme palo je i poznanstvo sa gospođom Lu Salome, posredovanjem Malvide fon Majzenbug, i niz splekata i intriga koje su Ničea stale vrlo, vrlo skupo. Godine 1883. pojavljuje se prvi i drugi deo *Zaratuстре*, Ničevog najpoznatijeg spisa, baš u vreme Vagnerove smrti. Opet jedno značajno ukrštanje. Uskoro potom, 1884, pojavljuje se treći i četvrti deo *Zaratuстре*, a 1886. Niče piše neku vrstu komentara *Zaratuстре: S onu stranu dobra i zla*, i pravi prvi plan za svoje kapitalno delo, *Volju za moć*, kome je sudbina bila da ostane nedovršeno. Godine 1887. on objavljuje drugi deo toga komentara *Zaratuстре: Genealogiju morala*, da olakša razumevanje svojih misli. To delo u stvari je tumačenje izvesnih termina i pojmova koji su od kardinalnog značaja u Ničeovoj misli.

Poslednja godina njegovog svesnog života, 1888, bila je puna grozničave literarne aktivnosti. Kao da je predosećao katastrofu koja se bližila, Niče je pokušao da u nizu polemičkih spisa kaže svoje misli u skraćenom obliku. On piše *Slučaj Vagnerov, Niče protiv Vagnera*, spise veoma polemičkog karaktera, koji su okrenuli protiv njega sve njegove stare prijatelje, vagnerijance, koji nisu ni naslućivali o čemu se tu upravo radi. U stvari, Niče se svetio sam sebi za iluzije i zanos mladosti koje sebi nije mogao oprostiti. Za njima su došli *Sumrak idola* i *Antihrist*, dva ne manje polemička spisa, pisana pod visokom nervnom napregnutošću, koju nam može objasniti jedino katastrofa koja je došla iza njih.

U *Ecce homo*, spisu kojim je mislio da sebe rastumači svetu i koji je preko Georga Brandesa mislio da poveri Avgustu Strindbergu da ga prevede na francuski – govori velika gordost, koju ublažava jedino vanredan stil i suptilnost izvesnih analiza i ispovedanja koji su zaista retki.

Početak 1889. donosi nam potpuno pomračenje uma i duha iz koga mu nije bilo vraćanja sve do smrti. Smrt je došla posle dugih godina bolesti, 25. avgusta 1900, pred kraj jednoga veka čiji je on bio jedinstven izraz i mnogostruka sinteza. Od toga veka, njegovih problema, njegovih sukoba, njegovih kontradikcija i traženja, Niče je nosio u sebi više negoli ma koji drugi duh toga veka,

i nosio sve to u povišenoj temperaturi jedne svesti kojoj je sva ta problematika bila sastavni deo života, njegov lični problem, a on bio njena žrtva.

II

Mi ne znamo dejstvo bolesti na misao. Pa ipak ne možemo propustiti a da nešto ne rečemo o Ničeovoj, gde ne smemo ni preći preko njenoga karaktera, ni dopustiti da zbog nje odrečemo njegovu vrednost.

Malo je šta poznato o poslednjim danima Ničevim pred katastrofu. Ona ga je zadesila dok je živeo potpuno sam, u Turinu.

Trećeg januara 1889. godine, kad je na trgu Karla Alberta u Turinu video kako neki kočijaš šiba jedno staro kljuse, njega obuzima sažaljenje i on se jecajući baca konju o vrat i tu pomera pamću. Na sreću nailazi njegov gazda i s mukom ga odvodi u stan. Ukočen i nem ležao je Niče dugo na sofi. Kad se prenuo, osećao se kao dvobog, Dionis i Razapeti u isti mah. U poslanicama koje je tada pisao na brižljivo iscertanoj hartiji stoji: „Niče hoće da kao Razapeti ujedini i vlada Evropom. Carevi Evrope i papa da se 8. januara sastanu u Rimu. Ja dolazim u utorak u Rim“. – Prema podacima koje je izneo Pordah u *Ničeovoj katastrofi*, od tih pisama danas postoje dva kralju Umbertu: „Mome ljubljennom sinu Umbertu“, koga pozdravlja biblijski: „Moj mir neka je s tobom“, i izražava želju da ga vidi „pored njegove svetosti Pape“, predlažući ligu protivu Hoencolerna i Bizmarka. Između 3. i 7. januara napisao je čitav niz pisama prijateljima. U pismu Georgu Brandesu – s kojim je bio u živoj korespondenciji tokom 1887, i koji mu je pričinio veliku radost predavanjima o njegovoj filozofiji u Kopenhagenu, u zimu 1887/88. godine, prvim, te vrste u vreme kada je o Niče u malo ko znao, a još manje ko mislio na njega kao filozofa – Niče piše: „Pošto si me ti otkrio, nije nikakva veština naći me“, i potpisuje se „Razapeti“. U pismu Strindbergu, pisanim početkom januara, potpisuje se „Niče–Cezar“.

U drugoj grupi pisama, pisanih Francisu Overbeku, prijatelju iz Bazela, i Ervinu Rodu, piscu klasičnoga dela *Psihe, učenje o besmrtnosti duše kod Grka*, on se potpisuje „Dionis“. U pismu

Jakobu Burkhartu Kozima Vagner je Arijadna, kao što je i u *Zaratustri*. U jednoj cedulji za Kozimu Vagner stoji „Arijadna, ja te ljubim. Dionis“.

Pismo Burkhartu napisano je na četiri stranice i datirano 5. januara. Burkhart pokazuje to pismo Francisu Overbeku, koji se opet s njim obraća psihijatru doktoru Vileu i ovaj mu savetuje da odmah pođe u Turin. Overbek odlazi u Turin, uzima Ničea i vodi ga iz Turina pomoću jednog zubnog lekara koji ga nagovara da putuje u Bazel gde mu se spremaju svečanosti.

Kakav je uzrok katastrofe Ničeove, njegova pomračenja uma?

Prema Pordahovim podacima, profesor Vile stavio je kao dijagnozu „progresivna paraliza“. Ne zna se, veli Pordah, da li je Vile stavio tu dijagnozu u početku ili tek posle izvesnog posmatranja. Prema tvrđenju gospode Ferster-Niče, profesor Vile saopštio je docnije Ničeovoj sestri da su podaci o njenom bratu dobiveni poglavito od profesora Overbeka, koji je Ničea doveo u bolnicu i bio jedini koji je mogao dati podatke, pored Ničeove majke.

Pordah tako isto pominje kako je Ničeova majka izjavila da je jedan od njene braće umro u bolnici za nervne bolesti, a da su sestre Ničeova oca patile od histerije.

Izvesni pisci bili su skloni da Ničeovu bolest shvate kao naslednu. Na osnovu izjava Ničeova prijatelja iz Bazela, profesora Francisa Overbeka, zavlдалo je bilo uverenje da je posredi nasledno ludilo, da je Niče nasledio svoga oca, koji je prema tvrđenju porodice, međutim, umro od potresa mozga posle jednog fatalnog pada sa stepenica. O morbidnosti svoga oca govori nam i sam Niče.

Ničeova sestra, gđa Ferster-Niče – (koja je u Vajmaru osnovala specijalan *Niče-Arhiv*, i koju je čuveni antropozof Rudolf Štajner uputio u filozofiju njenoga brata, a koja je inače mnogo zadužila javnost svojim trudom oko sređivanja rukopisa i materijala i publikacije Ničevih dela) – ustajući protiv sviju insinucija o tobožnjoj zaraženosti, pripisuje njegovu bolest u prvom redu ogromnoj premorenosti duha i vrlo kratkovidih očiju, pored drugih stvari, kao što je upotreba izvesnih sredstava protiv nesanice. Među njima ona ističe naročito neko misteriozno javansko sredstvo nekoga Holandanina. Ona zaključuje da je Niče usled krat-

kovidosti mogao uzeti preterano veliku dozu toga sredstva i da bi to eventualno moglo izazvati duševni poremećaj.

Lekari su docnije nazvali njegovu bolest atipičnom formom paralize. Doktor Mebijus smatra da je posredi progresivna paraliza i na osnovu Ničeovih dela utvrđuje njene tri faze. On nalazi da je bolest trajala devetnaest godina. Pojedinačni talasi progresivne paralize pojavljuju se prvi put polovinom 1881. Jedan jači talas diže se januara 1882. i otada se, veli, stari nivo nije više nikada mogao dostići. Godine 1883. i 1884. plima se znatno diže, i za vreme dok je Niče radio na četvrtom delu *Zaratustri* dostiže značajnu visinu. Posle toga nastaje postepena oseka; za vreme pisanja *S onu stranu dobra i zla*, nastaje ponovo plima, da se postepeno opet dođe, 1887, do stanja koje je, istina, znatno iznad normalnoga, ali je relativno bolje od onoga iz 1884. godine. Najzad sa 1888. počinje ponovo plima, koja raste tokom cele 1888, da se krajem godine ponovo visoko popne i najzad provali nasip. Međutim, Harold Hevding ne slaže se sa mišljenjem da se faze bolesti mogu porediti prema delima, a najmanje prema mestima koja Mebijus navodi.

Ova dijagnoza profesora Mebijusa učinjena je na osnovu analize samih dela. Tu bi se mogla učiniti jedna primedba: ko može odlučiti šta je uistinu zdravo a šta bolesno u izvesnom delu, i prema čemu će to utvrditi? Može biti da je bolestan porast samosećanja donekle tu izvestan kriterij. Ali toga je bilo u velikoj meri i kod drugih.

III

No pored bolesti koja je odlučila Ničeov kraj, bilo je drugih koje su odlučile njegov život. Gospođa Ferster-Niče navela je neke od njih, kratkovidost i nesanicu čak i kao moguće uzroke katastrofe. Prekomerna kratkovidost i strahoviti bolovi koje je ona povlačila, poremećaji organa za varenje, imali su velikog dejstva na njegov intelektualni rad. Premoreni vid prinuđava ga na duži odmor, izaziva veliko fizičko stradanje i osuđuje na osamu. Iz fizičkih poremećaja, koji nikada nisu bili kratkotrajni, postepeno se javlja duboko osećanje za zdravljem, za fizički jakim i snažnim,

za stomakom koji lako i brzo vari, za duhom koji je kao zdrav stomak. Zdravlje postaje simbol čitave jedne filozofije života, oličenje dobroga duha i dobroga tela. Usled velikog pritiska i dejstva koje stanje tela vrši u bolesti na njegov duh javlja se apoteoza tela, pridavanje pretežnoga značaja njegovim funkcijama i veličanje njegovih vrlina. Kao reakcija na bolest javlja se misao o opravdanju i primanju života kao o herojskom podvigu, misao o primanju stradanja i svega života, večitog rađanja i večitog uništenja, misao o primanju sudbine: ne samo o priklanjanju pred neumitnošću nego i o ljubavi prema sudbini. To postaje simbol za jedan stav prema svetu pod čijim se uticajem postepeno razvija misao o večitom vraćanju istoga u našem svetu ograničenih sila i ograničene mogućnosti kombinacija.

Nije manje značajan u sudbini Ničeovoj ni njegov otac. Mi smo pomenuli mišljenje profesora Overbeka o nasleđenom ludilu. Niče je izgubio oca još kao sasvim mali dečko. Sećanje i paralele s ocem u njega su vrlo česte. Nema sumnje da u Niču ima crta morbidnosti koje podsećaju na oca. Ali interesantno je da je on sačuvao najlepša sećanja na baš toga i takvoga oca. O tome nam on veli:

„Moj otac umro je sa trideset i šest godina; bio je nežan, ljubazan i ozbiljan, kao biće određeno samo za prolaznost; pre dobrotivo podsećanje na život, nego život sâm. Smatram kao veliku prednost što sam imao takvog oca: čini mi se, štaviše, da se tim objašnjava sve što inače imam prednosti – računajući tu i život, veliko *da* za život. Pre svega, da meni ne treba nikakve namere, nego samo nešto čekanja, da preko volje uđem u svet velikih i delikatnih stvari: među njima sam kod kuće, moja najunutrašnjija strast postaje tek tamo slobodna. Da umalo za tu prednost nisam životom platio, nije sigurno jeftin obračun. – Da bi se samo nešto od mog *Zaratustre* moglo razumeti, moraju se možda imati isti uslovi kakve ja imam: biti jednom nogom s onu stranu života.“

Ničeova usamljenost i nerazumevanje na koje je nailazio, samoća po nuždi i po neophodnosti, imali su neospornoga uticaja na njegov razvoj. U Nemačkoj on nailazi na malo razumevanja, i što se dalje ide, hladnoće je bilo sve više. Njegovo prvo delo, *Rođenje tragedije*, izaziva ne malu kritiku. Svoga *Zaratustru* on jedva

može poslati nekolicini ljudi. Njegovi pokušaji stvaranja dubljih veza ostali su bez rezultata. Jedino veliko prijateljstvo, s Vagnerom, završilo se tragično. Što je više zalazio u godine, to je više osećao pritisak svoje osame. Od te osame on je hteo napraviti vrlinu. Tome je najbolje svedočanstvo njegov *Zaratustra*. Samoća, povlačenje u sebe, svakako mu je bilo sredstvo za dublje poniranje u stvari. Ali time nije bio rešen problem njegova životnog zadatka.

Sa nekog višeg stanovišta, mi bismo mogli nazvati Ničevu filozofiju reakcijom na sopstvena ograničenja i nedostatke. Motivi koji su njega podsticali da veliča i ceni jedno, a kudi i nipodaštava drugo, stajali su u bliskoj vezi sa njegovim stanjem. On je patio od velike gordosti. Ono što on naziva „patosom distancije“ bilo je u stvari želja i svest da se oseća i da bude nešto drugo. Gordost je bila i štit i prepreka. Uostalom, čini se da to dvoje, osamljenost i gordost, često idu zajedno i rastu naporedo. Gordost mu je bila štit od ljudi i od onoga što iz dodira s njima može doći. „Ja sam odveć gord, veli Niče u jednom pismu, da verujem da me ko može voleti. To bi upravo pretpostavljalo da zna ko sam ja. Tako isto malo verujem da ću ikoga voleti; to bi pretpostavljalo da sam negde našao čoveka koji bi mi bio ravan, što bi bilo čudo nad čudima.“

Ničeu je godilo da sluša priču kako je njegova porodica poreklom od poljskih grofova Niecki. On neće da je samo Nemač. On bi hteo da je vlastelin čija jedna reč vredí više no sva većanja sabora. On se većito otresa i otima. Njemu nedostaje ona mirnoća i sabranost koja ga je najviše privlačila kod Getea. Ključ njegove filozofije većitoga postajanja i većitoga prevazilaženja dostignutoga, pretpostavljanja bivanja biću, leži u nemogućnosti da se ostane pri istom na duži rok. Po svojoj strukturi Niče je bio sav nemir, treperenje, egzaltacija, patos, jer je to nametao njegov psihofiziološki sklop.

IV

U Ničevom duhovnom razvoju bilo je nekoliko faza, koje se ogledaju u njegovim delima. Njegovo prvo delo, *Rođenje tragedije iz duha muzike*, mnogo je karakterističnije za samoga Ničea,

za njegov odnos prema svetu i za shvatanje antičkoga duha, negoli čak i neka njegova zrelija dela, jer je umetnički i herojski stav prema životu, koji ostaje večiti refren njegova života i njegove misli, tu dobio svoj najbolji izraz. Za Ničea je savlađivanje pesimizma i objašnjenje razloga koji ga vežu za život, i koji uopšte mogu čoveka vezivati za život, ostalo u suštini njegov životni zadatak. Potreba za opravdanjem i za primanjem života kod njega je bila utoliko veća ukoliko je u njemu bilo jače osećanje potpune prepuštenosti čoveka njegovoj sopstvenoj sudbini i konačne zavisnosti njegove vrednosti od onoga što nosi u sebi.

Značaj koji je antička Grčka imala za Ničea ne ogleda se samo u rešenju problema života, nego i u tome što je ona dala prototip borbe sila u čoveku. Razlozi opadanja antičkoga duha, koje Niče vidi u pobedi razuma nad životom, u pobedi Sokrata nad antičkom tragedijom, za Ničea su ostali razlozi svake dekadencije životnih sila i opadanja svake kulture. Životna drama Grčke za njega je simbol opšte životne drame. U tome je njen svetskoistorijski smisao. Stav prema grčkoj tragediji i prema Sokratu odredio je potonji stav Ničeev prema velikim problemima. Ako je taj stav i pokušaj rešenja problema života pomoću umetnosti bio romantički, onda je Niče u suštini ostao romantik do kraja svog života.

Kako se taj stav ogledao u odnosu prema drugim problemima, Niče je to pokazao u svojim *Nesuvremenim razmatranjima*, koja su model dobrog stila i njegovog neobičnog smisla za presudna pitanja kulture. Tamo se u razmatranju istorije već ističe ideja velikog čoveka i njegovog odnosa prema istoriji, ideja koju Niče nešto docnije, u svome spisu *Ljudsko, odveć ljudsko*, prenosi na uslove progressa života. Njegov aristokratizam u razmatranju tih uslova i funkcije klasa nalazi tamo svoj izraz. Podela čovečanstva na dva sasvim različita tipa, čija je podvojenost uslov pravoga napretka, docnije će u mislima Ničeevim postati uslov stvaranja najvišega tipa kojim se pravda život, tipa natčoveka.

Izučavanje prirodnih nauka, čiji je prvi plod delo *Ljudsko, odveć ljudsko*, postepeno potiskuje opšte ideje kulture, i Niče usredsređuje svoju pažnju na problem morala. Sad se prvi put susrećemo s njegovim moralnim skepticizmom i relativizmom, koji će ostati jedna od karakteristika Ničeevog konačnog shvatanja

sveta. Dela ovoga doba, sve do *Zaratuстре*, nose pečat pribiranja, razbistravanja i pripreme. U *Zori* i *Veseloj nauci* već zvuče tonovi koji će tek u *Zaratuстри* doći do punoga izražaja. Stav prema Šopenhaueru i Vagneru podvrgava se kritičkoj analizi. Ali i misao o većitom vraćanju istoga, koja će posle u *Zaratuстри* dobiti centralno mesto, pojavljuje se tamo prvi put. Posle duge i mučne bolesti javljaju se znaci oporavljanja. Ničea postepeno obuzima nova vera u život, i pesnički duh u njemu, koji je godinama držao sputan i silio ga da se podredi kritičkoj analizi stvarnosti, dobija u *Zaratuстри* svoja najviša ovaploćenja. Kao apoteoza života *Zaratustra* je svedočanstvo neobične pesničke snage i pokušaj da se kroz poeziju i ekstazu saopšti zadnja misao o životu i da se da čitav jedan pogled na svet. *Zaratustra* predstavlja zgušnjavanje vizija i doživljaja i neku vrstu preseka za svu duboko intimnu stvarnost osećanja i misli koja se postepeno skristalizavala u Ničeu kroz deceniju duhovne napetosti.

U toj kristalizaciji dve ideje vodilje osvetljavaju Zaratustrin svet: ideja natčoveka i ideja većitog vraćanja istoga. Jednom krugu izabраниh starac Zaratustra saopštava svoju misao o dolasku natčoveka. Kao što je nekada Jovan Preteča najavljivao dolazak Hrista, tako sada Zaratustra najavljuje dolazak veka natčoveka. Čovek je nešto što se ima prevazići. On je samo prelaz. Što je majmun u odnosu prema čoveku, to je čovek u odnosu prema natčoveku. Natčovek je slika jednog novog tipa života.

Iz radosti saznanja tajne života Zaratustra silazi s planine da ljudima saopšti veliku vest, da osvetli ljudski život novom nadom u budućnost i novom verom u život. Iz sopstvenoga primanja života on propoveda novu veru u život. Ta vera u život logično vodi primanju svega života, a primanje svega života pokazuje se potpuno tek u afirmaciji beskonačnoga trajanja života, postaje nova formula za besmrtnost. Težnja ljudske radosti da bude večita dobija svoj izraz u uverenju da je ta večitost obezbeđena prirodom našega sveta koji sadrži u sebi ograničen broj mogućnosti, što uslovljuje večito vraćanje istoga.

Da *Zaratustra* nije mogao biti definitivna knjiga, niko nije bolje osetio od samoga Ničea, koji se ubrzo posle pojave *Zaratuстре* osetio prinuđen da mu dâ komentare. Tako su se pojavila dela

S onu stranu dobra i zla i Genealogija morala, koja su ukazala na nerešene probleme na kojima počiva idejna zgrada *Zaratuстре*. Prelaz na ideje ovih dela ipak je bio nagao. Dok je *Zaratuстре* apoteoza života i velikog čoveka kao najvišeg smisla života, kroz ova dva dela veje izvestan istorijski pesimizam. U njima Niče pokušava da objasni kako je u istoriji došlo do toga da niži postanu gospodari, otkud to moralno i socijalno dvojstvo, i koji bi bio put u jedan nov red stvari. Tako ova dva dela postaju osnovica za jedan nov zadatak koji nameće hod Ničevih misli. Stvaranje novih tablica vrednosti, koje traži *Zaratuстре*, javlja se kao potreba totalnog preocenjivanja sviju vrednosti. Ono što je u *Zaratuстре* saopšteno kao vizija dobija oblik problema čije će rešenje Niče pokušati da nađe u okviru svoga definitivnog dela kome će *volja za moć* biti podloga.

Ideja volje za moć začela se u Ničevom duhu vrlo rano, dok je još bio mladić, pri posmatranju germanskih trupa u pokretu za vreme francusko-pruskog rata: njihova gotovost na borbu i na smrt, obilje životne snage koja ih je nosila daleko izvan granica borbe za život i za opstanak, njihova volja da budu gospodari i pobednici ili da propadnu, dali su Niču ideju volje za moć. Tako je misao koja mu je došla od Šopenhauera: da je suština našega sveta *volja*, ne ideja, dobila nov oblik i postala izvor novog stvaralačkog nadahnuća.

Prvi pesnički izraz ova misao o volji za moć dobila je u *Zaratuстре*:

„Gde god sam našao život, nalazio sam volju za moć, i još u volji sluge našao sam volju da postane gospodar.

„Da jačem služi slabije, na to ga privoleva njegova volja koja hoće da bude gospodar nad još slabijim: toga zadovoljstva ono se ne može odreći.

„I kao što se manje daje većem, da ima zadovoljstvo i moć nad najmanjim: tako sebe daje najveće i zarad moći stavlja život na kocku.“

Ova misao postepeno dozreva u duhu Ničevom i dobija s vremenom karakter ključa za čitavo jedno shvatanje sveta i čoveka čijem svestranom objašnjenju i opravdanju on odsada posvećuje svu svoju energiju.

Prve zabeleške o jednom delu koje je imalo biti Ničeovo glavno prozno delo potiču još iz 1882. godine. Definitivni plan dela, kakvo danas leži pred nama, Niče je, posle mnogih prethodnih proba, koje pokazuju kako postepeno ova misao dobija svoj pravi obim, napravio 17. marta 1887. godine u Nici. Taj plan o jednom velikom delu u četiri knjige Niče u nije pošlo za rukom da sam sprovede do kraja, ali je poslužio kao uput gđi Ferster-Niče i Ničeovom prijatelju i sledbeniku, Peteru Gastu, pri raspoređivanju zabeležaka koje su ostale iza Ničea. *Volja za moć* u svom današnjem obliku proizvod je njihove marljivosti na osnovu plana od 17. marta.

Volja za moć predstavlja glavno životno delo Ničeovo. Kako je sam Niče zamišljao proces stvaranja svoga glavnoga dela, svoj opšti stav, najbolje nam pokazuje sledeće mesto:

„Za uvod: sumorna osamljenost i pustota rimske Kampa-nje. Strpljenje u neizvesnosti.

„Moje delo treba da sadrži opšti sud o našem veku, o čita-vom modernom vremenu i o dostignutoj civilizaciji.

„Svaka knjiga kao zavojevanje, dohvat, tempo lento – s dramskim zapletom do kraja, najzad katastrofom i nenadnim oslobođenjem.“

Za razumevanje duha *Volje za moć*, stvaralačkog procesa i ideje koja je vodila pisca pri radu, od važnosti je sledeće mesto iz Ničevih zabeležaka koje nosi naslov „Savršena knjiga“. Ono glasi:

„I. Oblik, stil. – Idealan monolog. Sve što je naučničko po-tonulo u dubinu. – Svi akcenti duboke strasti, brige, kadgod i slabosti, blagosti; sunčana mesta – kratka sreća, uzvišena vedrina. – Prevazilaženje dokazivanja; nešto apsolutno lično. Bez ‘ja’... – Neka vrsta memoara; najapstraktnije stvari, najkonkretnije i naj-življe. – Cela istorija kao lični doživljaj i borba (– samo tako ona biva istinita). – Isto tako simpozijum duhova; predzahtev, priziva-nje mrtvih. – Što je moguće više vidnog, određenog, primera, ali obazrivost prema sadašnjici. – Izbegavanje reči ‘otmen’ i uopšte sviju reči u kojima bi moglo biti neko isticanje samog sebe. – Ne ‘opisivanje’; svi problemi preneseni u osećanje, do strasti. –

„II. Zbir izrazitih reči. Pretpostavljanje vojničkih izraza. Za-mene za filozofske termine: ukoliko je moguće nemačkim, i for-

mulama. – Iznošenje opštih stanja ljudi najvišega duha; tako da se niz takvih ljudi obuhvati u celom delu...

„III. Delo raditi na temelju misli o katastrofi.“

Volja za moć jeste u pravom smislu sintetički sud o našem vremenu, o čitavoj civilizaciji i o budućnosti ljudske kulture. Pisana kao lični doživljaj piščev u odnosu prema čovečanskoj civilizaciji kao celini, ona predstavlja temeljnu analizu velikih motiva istorije i ljudske sudbine. Ono što ovom delu daje karakter neobične aktuelnosti i skoro pečata jedne epohe, jeste činjenica što predstavlja pokušaj sinteze čitavog procesa u jednom delu. Njegove prave dimenzije mogu se oceniti tek ako se ima na umu da ono nije pisano ni zamišljano kao druga Ničeova dela, nego je bilo namenjeno da bude ogroman jaz duha, koji mnogobrojne i kontradiktorne vode naše sudbine teži da svlada i uputi na nov put. Pravi istorijski i filozofski smisao i važnost ovoga dela leži u njegovoj tesnoj povezanosti s našim vremenom, s njegovim duhom, u njegovoj istoričnosti i naporu da nam dâ sliku duha ovoga vremena sagledanu kao celinu. Njegova snaga i dejstvo na ljudski duh uslovljeni su intenzitetom saznanja, koje pred nama razvija ljudsku sudbinu kao dramu koja u naše vreme dostiže svoju krizu.

Naziv „evropski nihilizam“ koji Niče daje prvoj knjizi *Volje za moć*, jednoj zbirci vrlo značajnih sudova o duhu savremene civilizacije – odgovara glavnom osećanju Ničeovom o sudbini Evrope. Nihilizam u ustima Ničeovim, u odnosu na evropsku civilizaciju kao celinu, znači da su evropski čovek i evropska civilizacija došli do kraja svoga sopstvenoga puta i da dalje nemaju kud, jer su izgubili veru u vrednosti na kojima je izgrađena čitava njihova zgrada. Živa sadržina misli koje su pokretale evropski duh kroz vekove prestala je da postoji u svesti evropskog čoveka kao sila. Stare vrednosti prestale su biti direktive života. Od Kopernika, veli Niče, evropski duh ide od centra ka periferiji. On više nema kud po starom putu.

Na ovom mestu nehotice se nameće sećanje na misao Dostojevskog o kraju evropske civilizacije i o Evropi kao groblju na kome počivaju dragi pokojnici. Ali su ove dve misli pale jednovremeno iz dva totalno različita gledišta na Evropu, te ne možemo brkati Ničeovu misao s mišlju Dostojevskog. Kraj do koga je došla

evropska civilizacija za Ničea je samo poslednja etapa jednoga pravca i jedne misli. Između Špenglera i Ničea razlika je baš u tome što taj kraj, kakav Niče oseća, Niče ne smatra krajem evropske civilizacije uopšte, nego predvečerjem novih i neslučenih mogućnosti, koje su utoliko imperativnije ukoliko su bitnije po osnovnu prirodu života. Taj novi red stvari koji Niče nagoveštava, to je vaspostavljanje prirode i prirodnog toka u razvitku duha.

Niče pokazuje da faza u koju je evropski duh ušao s renesansom i humanizmom nije još završena i da čovečanstvo nije ni do danas izvuklo krajnje zaključke iz svoga stava, premda živi pod pritiskom posledica toga stava. Niče svesno izvlači zaključke, ukazuje na protivrečnosti našeg položaja i tvrdi da izlaza može biti samo u jednom novom određivanju vrednosti.

Koje su to i kakve vrednosti koje se imaju preociniti Niče je pokazao u kritici religije, morala i filozofije, koja zauzima glavni deo njegove *Volje za moć*. Ničeova je osnovna misao da je sve, pa i religija i moral, izraz jedne određene volje za moć; da kroz njih govori sasvim određeno shvatanje života; da je uvek reč o borbi za prevlast izvesnih instinkata i tendencija, i da su naše misli i naše ideje oruđe i organi jedne određene volje za moć. Pobjeda morala u istoriji, veli Niče, bila je osigurana isto onakvim nemoralnim sredstvima kakvim se osigurava svaka druga pobjeda. Jedan moral predstavlja životne uslove onoga čiji je izraz. Ali nužnost i neophodnost jednog životnog uslova nema nikakve veze sa njegovom objektivnom istinitošću. Kao što, prema Ničeovom uverenju, nema nikakvog apsolutnog sveta prema kome bi se mogla određivati relativna vrednost i značenje ovog našeg sveta, tako isto nema u našim moralnim shvatanjima ničega apsolutnog što bi im moglo dati pravo na apsolutnost.

V

Koliko je Niče uistinu bio germanski duh, može se videti po uticajima koji su bili presudni i koji su ostavili nesumnjivog traga na njegovoj ličnosti i njegovom delu. Ako ostavimo na stranu uticaj antike, kao uticaj nečega što stoji za sebe, onda moramo konstatovati da su tri glavna uticaja bili germanski. Gete, Šopenhauer